

Оксана Підсуха Oksana Pidsukha

аспірантка, Інститут проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України;
завідувачка Музею української діаспори

Postgraduate student, Modern Art Research Institute
of the National Academy of Arts of Ukraine;
Director of the Museum of Ukrainian Diaspora

e-mail: oksana.pidsukha@gmail.com | orcid.org/0009-0002-2605-4069

Олександр Архипенко та українська спільнота в США: вектори культурницької взаємодії

Oleksandr Arkhynenko and the Ukrainian Community in the United States: Vectors of Cultural Interaction

Анотація. Висвітлено діяльність всесвітньовідомого українського та американського скульптора Олександра Архипенка в українському культурному середовищі США. Основну увагу акцентовано на взаємодії видатного мистця з українською спільнотою в період після Другої світової війни і до його смерті 1964 року. Розглянуто культурно-мистецькі події, які відбулися в США, а також у Канаді, за участі скульптора та діаспори. Визначено основні українські інституції та діячів української діаспори, з якими співпрацював та приятелював Олександр Архипенко у США. Виокремлено твори скульптора на українську тематику. Виявлено маловідомі публікації в українській американській пресі про мистця. Мета роботи — простежити основні напрями культурницької взаємодії Олександра Архипенка й української спільноти у США та визначити місце скульптора в середовищі української американської діаспори. Питання діяльності мистця в українському середовищі поза межами батьківщини актуалізується в контексті нової хвилі масової еміграції з України. Проблематика, що розглядається, набуває ваги і в контексті переосмислення спадщини мистців — вихідців із Російської імперії.

Стаття вводить у науковий обіг архівні та маловідомі матеріали; систематизує та узагальнює досвід співпраці Олександра Архипенка з українською спільнотою в США; виокремлює головні події та деякі публікації за темою; виявляє ідеї, які висував всесвітньовідомий скульптор у колі українців. Констатовано, що Архипенко та українська діаспора в Америці взаємно впливали одне на одного. Мистець брав активну участь у діяльності української спільноти в США, яка стала важливим життєвим та професійним опертям для нього, а також фундаментом для збереження та зміцнення національної ідентичності. Водночас і українська діаспора докладала зусиль, щоби залучити міжнародно визнаного співвітчизника до реалізації культурних стратегій спільноти.

Ключові слова: українська діаспора, українські мистці в США, діяльність Олександра Архипенка, національна ідентифікація, культура.

Постановка проблеми. Взаємодія мистця-емігранта з національною діаспорою — важливий складник процесу самоідентифікації творчої особистості в екзилі та розвитку національної культури поза межами батьківщини. Водночас включення визнаного світом та медійного співвітчизника у діяльність діаспори посилює спроможності реалізувати колективні стратегії спільноти. Питання участі відомої публічної особистості в просуванні національних інтересів за кордоном як дієвого інструменту дипломатії актуалізується під час російсько-української війни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема життєтворчості Архипенка в контексті української культури та діяльності української діаспори в США порушувалася в публікаціях сучасників, колег та приятелів скульптора, зокрема, С. Гординського [6; 7],

К. К'ю [37], А. Малюци [17], А. Осадци [21], Я. Падоха [23], А. Пашука [24], Б. Певного [25; 26], В. Поповича [27]. У ґрунтовній статті Я. Лешка [13], присвяченій творчості Архипенка, були висвітлені й деякі аспекти його взаємодії з українською спільнотою. Особливої уваги заслуговують дослідження Г. Сварник [26] та В. Сусак [38], які аналізують листування Олександра Архипенка з братом Євгеном, порушують проблематику національної самоідентифікації мистця та його стосунків із діаспорою. Діяльності скульптора в колі українців, зокрема, його участі у виставці «Століття прогресу», присвячені публікації М. Климчак [11; 12]. Теоретичні аспекти формування національної свідомості викладені в праці Б. Андерсона [1].

Джерельною базою дослідження стали неопубліковані персональні документи та матеріали,

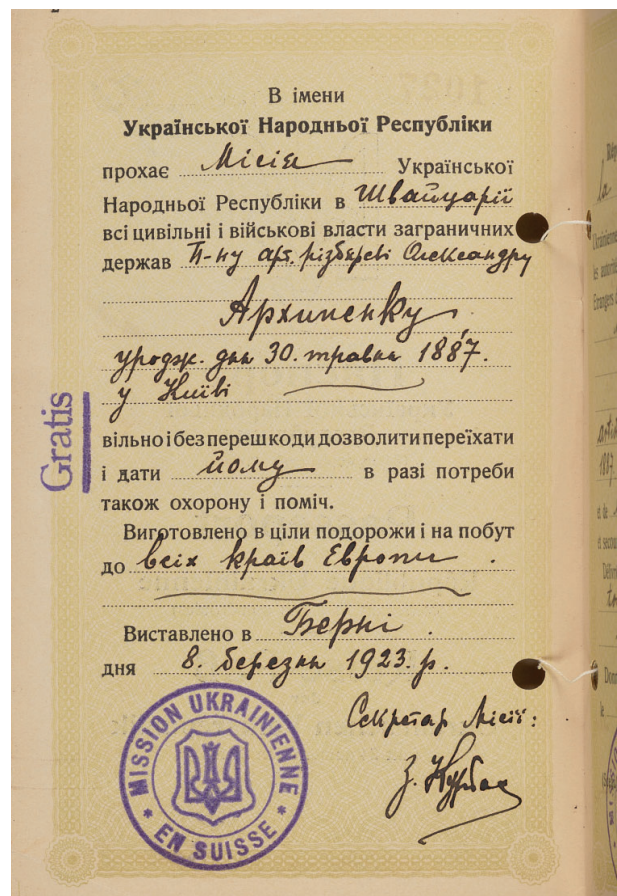
що зберігаються в Архіві американського мистецтва Смітсонівського інституту, США [33], архівні матеріали Української вільної академії наук США (УВАН) [14; 30] та Союзу українок Америки (СУА) [2]. На сайті Фондації Архипенка [32] та у книзі О. Архипенка «П'ятдесят творчих років» [35] наявна цінна інформація про твори на українську тематику та біографічні дані. Дослідницький інтерес викликали опубліковані, але маловідомі спогади учениць скульптора І. Букоємської [3] та І. Прийми-Шмериковської [31], а також мемуари Френсіс Архипенко-Грей [34]. Багатоаспектна джерельна інформація про взаємодію Архипенка з українською спільнотою, що міститься в газеті «Свобода» (США) [4; 5; 9; 10; 18; 19; 20; 22; 28], дозволяє відтворити хронологію подій та проаналізувати публічні виступи мистця з тематики дослідження. Оприлюднені Г. Сварник листи скульптора до брата Євгена [26] відображають його світоглядний пошук у розрізі проблеми національного та загальнолюдського.

Мета статті: простежити основні напрями культурницької взаємодії Олександра Архипенка та української спільноти в США, визначити місце видатного скульптора в українському середовищі США та вплив мистця та української діаспори в Америці.

Виклад основного матеріалу. Олександр Архипенко (1887, Київ — 1964, Нью-Йорк)¹ разом із дружиною Анжелікою прибув із Гамбурга до Нью-Йорка в жовтні 1923 року. З корабля «S.S. Mongolia» на американський берег ступив 36-річний мистець. Він в'їхав із паспортом, виданим Надзвичайною дипломатичною місією Української Народної Республіки у Берні, Швейцарія, за підписом секретаря місії Зенона Курбаса. Документ, дійсний до 8 березня 1924 року, засвідчував громадянство держави, якої на той момент вже не існувало на політичній мапі світу

Скульптор вважав, що Америка, не виснажена Першою світовою війною, відкриває перспективи для мистецтва майбутнього. Він передбачав, що невдовзі «здійметься нова європейська пожежа» [29, с. 10] (тут і далі — переклад авторки статті, якщо не зазначено інше), і прагнув опинитися в безпечному місці, подалі від політичних катаклізмів, щоби повністю присвятити себе творчості. «Більше за європейське божевілля мене цікавлять способи фарбування цинку», — писав він у листі батькові та брату [29, с. 11].

Прибуття скульптора, якого Європа визнавала однією з найвагоміших постатей сучасної культури, отримало широкий розголос в американській пресі. Про еміграцію Архипенка до США як про значущу

Іл. 1. Сторінка паспорта Олександра Архипенка. Архів Олександра Архипенка, 1904–1986. Архів Американського мистецтва, Смітсонівський інститут. США. Біографічні матеріали, 1908–1964 [33]

подію в житті діаспори повідомила й українська американська газета «Свобода». На першій шпальті видання інформувалося про «Приїзд відомого українського артиста до злучених держав»² [28, с. 1]. За тиждень у часопису вийшла розлога публікація про мистця, де наголошувалося на «українській жилці» різьбяря в шуканні «нових вартостей краси» [22, с. 2].

Українська діаспора в США добре усвідомлювала, хто такий Архипенко, який він має авторитет у мистецькому світі, і прагнула інтегрувати скульптора у свою діяльність. Як зауважила мистецтвознавиця Віта Сусак, «для втілення національних проєктів дуже важливо мати всесвітньо відомі імена. Ця потреба “уявлених спільнот” бути гордими, пишатися своїми представниками належить скоріше до сфери колективної психології. Міжнародно визнані постаті відіграють роль “козирів” у національній “колоді карт”» [38, с. 78]. Водночас

¹ Ім'я та прізвище скульптора транслітеровано у статті згідно з правилами українського сучасного правопису. У діаспорних джерелах найчастіше вживалася транслітерація «Олександр Архипенко». Сам мистець підписувався як Alexander Archipenko, і цей варіант використовується в англійських джерелах.

² Тут і далі збережено правопис цитованих текстів.

For the Benefit of Starving Ukrainians in U. S. S. R.

1. First Prize "Past" Original Bronze Mask by Archipenko. Value \$300.00
2. Satin Covered Feather Quilt.
3. Ukrainian Cross-Stitch Table Cloth.
4. Doll in Ukrainian Costume.
5. Wooden Jewelry Box, Ukraine Style.

Hold this Ticket. Date of Drawing, May 30th

№ 597

10c

Іл. 2. Квиток благодійної лотереї, організованої СУА у 1934 році на підтримку жертв Голодомору. Архів СУА [2], США.

діаспора визнавала «українськими артистами» далеко не всіх вихідців із України, навіть знаменитих, і не всіх вітала на перших шпальтах діаспорних медіа. Така увага була прикута до тих, хто сам ототожнював себе з українським народом та взаємодіяв із співвітчизниками. Це був крок назустріч один одному.

Олександр Архипенко залишив Україну у 1906 році, 19-річним юнаком, у часи майже тотального зросійщення українських міст та їхнього культурного простору, нетерпимості та колонізаційної зверхності російської культури проти української та асиміляції української культурної еліти в імперський культурно-мовний контекст. Очевидно, що російськомовний киянин, який у 1908 році вирушив із Російської імперії (Москви) до артистичного Парижа, мав доволі розмиті уявлення про власний народ, його історію та окремішність. Процес формування культурної ідентичності скульптора та пошук власного місця в українському культурному середовищі великою мірою відбувався вже за межами батьківщини — в Європі і особливо активно в Америці. Значну роль у цьому процесі відіграло його листування зі старшим братом — Євгеном¹, будівничим української держави, що емігрував з України до Європи значно пізніше за Олександра, вже після поразки національно-визвольних змагань [29; 38].

У 1933 році ім'я Архипенка як українського скульптора прозвучало з Америки на весь світ. Твори мистця експонували в національному павільйоні на міжнародній виставці «Століття прогресу» у Чикаго, що була присвячена найновішим світовим досягненням у галузі науки та технологій. Завдяки надзвичайним організаційним і фінансовим зусиллям діаспори й попри заперечення народного комісара закордонних справ СРСР

Максима Літвінова, серед експозиціонерів постала й бездержавна Україна. Павільйон, побудований в українському стилі, привертав увагу до долі великої європейської країни, окупованої російсько-совєцьким режимом. Українська корпорація світової виставки під керівництвом Мирослава Сіменовича, яка організовувала цей безпрецедентний захід, виділила чотири зали для персональної виставки Олександра Архипенка. Вернісаж скульптора, де розмістили понад 40 робіт майстра, отримав великий розголос у пресі та серед численної публіки. Українська діаспора гідно представила свою давню культуру, а завдяки роботам Архипенка продемонструвала і її модерну складову [11; 12].

Черги відвідувачів, що вишикувались на виставку, багато важили і для художника, чиє творче життя в Новому Світі складалося непросто, й розвинути тут європейський успіх йому не вдавалося. За словами американської мистецтвознавиці та галеристки Катарін К'ю, в Америці Архипенко «залишався чимось на кшталт переміщеного самітника» [37, с. 8] і «переїжджаючи з місця на місце, він невпинно шукав своє коріння, але в Америці його було не знайти» [37, с. 8]. За рік після прибуття до США скульптор навіть поскаржився братові, що його «мандрівка в Америку виявилася порожньою авантюрою» [29, с. 12], і висловлював бажання повернутися до Європи, але так і не здійснив цього наміру.

За історичним збігом виставка «Століття прогресу» відбувалася в трагічний рік для української нації, коли від штучного масового голоду, спланованого й організованого керівництвом ВКП(б) та урядом СРСР, вмирили мільйони співвітчизників Архипенка. Інформація про фізичне знищення українців, попри всі зусилля совєцької влади приховати свої злочини, пробивалася через океан і спонукала вільний український світ до дій. Жест солідарності зі своїм народом продемонстрував і Архипенко. У 1934 році скульптор передав бронзову скульптуру «Минуле»² для лотереї, організованої Союзом українок Америки (СУА) на підтримку жертв сталінського Голодомору в Україні 1932–1933 років. Роботу було оцінено в 300 доларів і розіграно серед учасників благодійної акції. Скульптуру виграв американець українського походження Ніколас Бік³ з міста Пібоді (штат Массачусетс) [2].

У 1930-х роках Архипенко здійснив у США низку проектів на українську тематику та для української спільноти. У 1935 році мистець вирізьбив перше у своїй

¹ Євген Архипенко (1884–1959) — Міністр рільництва УНР, учений-агроном, видавець, український громадсько-політичний діяч в еміграції.

² У каталозі-резоне Архипенка вказано, що ця скульптура має назви «Срібна маска», «Минуле» та «Голова жінки», вона датується 1926 роком та виготовлена в 12 варіантах з різних матеріалів [32].

³ В архіві СУА зберігаються кілька листів від переможця лотереї, які він підписував різними мовами й у різних варіантах транслітерації. Українською — Николай Бйк, англійською Nicholas Bik та Nicholas Bick [2].

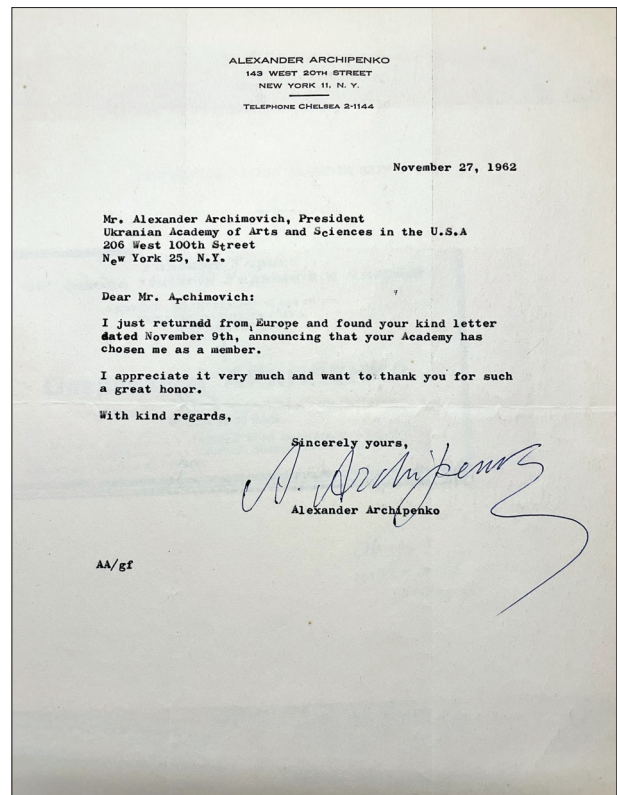
Іл. 3. Олександр Архипенко під час роботи над погруддям Т. Шевченка. Лос-Анджелес, 1935. Архів Лос Анджелес Таймс, США. OpenUCLA Collections (<https://digital.library.ucla.edu/catalog>) [36]

творчості погруддя Кобзаря. Скульптор створив оригінальний портрет, що вирізняється психологізмом образу та динамікою тілобудови: Тарас Шевченко, з нахиленим поглядом та довгою бородою, у лівій руці тримає сувій, а правницею рішуче й різко спрямовує погляд глядача у віддаль, немовби вказуючи напрямку руху¹ [6; 17; 25; 32].

Масштабним міжвоєнним проектом для української Америки, який об'єднав зусилля різних українських організацій у діаспорі та Олександра Архипенка, став Український культурний сад (Ukrainian Cultural Garden) у Клівленді (Огайо), відкритий для публіки 2 червня 1940 року. Для ділянки, виділеної українцям в парку Рокфеллера, мистець відлив бронзову скульптуру князя Володимира Великого, а також погруддя Тараса Шевченка та Івана Франка. Ці роботи створювалися для публічного простору і призначалися для якнайширшої американської аудиторії, тож у портретах Шевченка та Франка скульптор прагнув досягнути насамперед певної типізації і подібності зовнішніх рис. Водночас, індивідуальний стиль Архипенка впізнаваний у деякій важкуватості та могутності брил, гіперболізації окремих елементів тілобудови, що перегукується з ранніми «архаїчними» скульптурами майстра.

Після Другої світової війни до США прибула плеяда діячів української культури, яка почала розбудовувати національні інституції та активувала національне мистецьке життя у всіх його проявах. Це була нова генерація українців, які вирвалися з лежачої радянської системи, — освічена, національно свідомі, досвідчені в організаційних справах і досить молоді. Для багатьох із них Олександр Архипенко був живою легендою, якою пишалися, хоча не завжди сприймали й розуміли його

¹ У каталозі-резоне Архипенка зазначено, що скульптор виготовив кілька варіантів цього погруддя Шевченка різного розміру та з різних матеріалів, дослідження та атрибуція яких ще триває [32].

Іл. 4. Лист Олександра Архипенка до Олександра Архімовича від 27.11.1962. УВАН (Архів Української вільної академії наук США), США. Ф. Персоналія. Архипенко Олександр. Машинопис із підписом автора. 1 арк [14]

авангардне мистецтво. Для зрілого скульптора численна повоєнна українська культурна спільнота стала важливим центром опори — як моральним, так і матеріальним. 1950-ті роки виявилися тяжкими для Архипенка, зокрема фінансово. Дорогого лікування потребувала хвора дружина, до якої скульптор мав глибокі почуття. У 1957 році Анжеліка померла, а в 1959 році пішов у засвіти і його рідний брат Євген. За словами Ярослава Лешка, Архипенко розумів, що і він «пише для себе останній розділ життєвої одиссеї» [13, с. 119]. Відзначимо, що у цьому розділі було чимало українських «сторінок».

У повоєнні роки Архипенко став членом трьох провідних американських українських інституцій, які розвивали національну культуру у США. Скульптора обрали почесним членом Об'єднання Мистців Українців в Америці, дійсним членом Української вільної Академії наук у США та почесним членом Українського Інституту Америки. В одному з перших листів до брата з-за океану [29, с. 11] скульптор писав, що не планує вступати до будь-яких українських організацій, але факти за свідчують, що з часом він змінив свою думку. У листі до УВАН 1962 року мистець підкреслив, що високо

Іл. 5. На фото зліва направо: Олександр Архипенко, Лука Мишуга, Анжеліка Архипенко, Роман Слободян. Вудсток. Архів О. Архипенка, 1904–1986. Архів Американського мистецтва, Смітсонівський інститут, США. Альбом Анжеліки Архипенко, 1925–1953 [33]

цінує і вважає за велику честь бути обраним до цієї інституції [14].

У 1950-ті роки твори Архипенка експонували на кількох групових виставках ОМУА. У 1960 році скульптор виставив 12 робіт на масштабній груповій виставці українських художників в університеті Вейн (Wayne State University) у Детройті [6; 25]. У колі української громади та зусиллями діаспорних інституцій відбулися гучні святкування двох ювілеїв мистця — 50 років творчої діяльності та 70-ліття.

18 грудня 1953 року ОМУА влаштувало «академію» в Літературно-мистецькому клубі Нью-Йорка на відзначення півстолітньої творчої діяльності скульптора, яка розпочалася у 1902 році в стінах Київського художнього училища. Доповіді про життя та творчий шлях Архипенка представили відомі діячі українського мистецтва в екзилі Володимир Січинський, Святослав Гординський та Іван Курах. На честь мистця виступила співачка Ганна Шерей та піаністка Калина Чічка-Андрієнко [18]. «Свобода» розмістила фрагмент промови Архипенка, з якою він звернувся на вечірці до української громади. Скульптор наголосив, що вірить у метафізичні сили, «що їх ми, українці, бачимо в такій реальній формі, як українське сонце, український чорнозем і головню український хліб. Вони, ці сили, насичують нас творчою снагою» [18, с. 1].

Ще урочистіше українці відсвяткували 70-ліття Архипенка в Українському інституті Америки в Нью-Йорку. Захід, який відбувся 25 травня 1957 року, підготував Спеціальний організаційний комітет молодих мистців, очолюваний художницею Ярославою Геруляк та лікарем Володимиром Возняком. «Свобода» повідомила, що в урочистостях взяли участь приблизно

150 осіб [9]. Іванна Прийма-Шмериковська¹ згадувала, що на честь ювіляра її донька, балерина Рома Прийма, виконала композицію «Одаліска» за мотивами його скульптури [31].

На українські імпрези за участю та на честь майстра традиційно запрошували національних артистів. Особливо емоційну реакцію мистця викликав спів Христини Карпевич у супроводі бандури. «Я не знаю більшого щастя, як почути пісні Рідного Краю», — цитувала Архипенка «Свобода». І далі з його слів: «Чи ж не диво і не зворушливо, що тепер, не зважаючи на всі заборони і переслідування, ця пісня і цей інструмент лунають вільно в столиці світу — Нью Йорку?» [9, с. 1]. За Бенедиктом Андерсоном, мова в пісенних формах «створює нагоду для унісонності, для резонуючої фізичної реалізації національної спільноти» [1, с. 181]. Народний спів, що звучить так далеко від батьківщини, загострює відчуття ностальгії за домівкою, торкається глибоких шарів пам'яті. І вочевидь український мистець не був у цьому винятком.

Архипенко не прагнув очолити національний мистецький процес в еміграції. Водночас він уболівав за українську культурну справу і висловлював пропозиції щодо її розвитку. У 1957 році він запропонував створити «Українське товариство контактів із американцями» для підтримки і просування національних мистців на американський ринок і зауважив, що готовий допомагати цьому товариству зв'язками та порадами. «Я сам не шукатиму в ньому жадних почестей: не хочу бути його президентом, бо маю доволі власних клопотів, не хочу бути й секретарем, бо не вмю добре писати, ні по-українськи, ні по-англійськи», — з легким гумором прокоментував свій задум художник [20, с. 3]. На практиці ця ініціатива не була реалізована, хоча роль «містка» між українською та глобальною спільнотами Архипенко так чи інакше виконував.

В архіві скульптора у Смітсонівському інституті у Вашингтоні [33] зберігаються численні листи від і до різноманітних українських організацій світу. Окрім інституцій культурно-мистецького спрямування, скульптор контактував із широким колом діаспорних організацій різних напрямів, зокрема, з Українським Конгресовим комітетом Америки, Українсько-американською професійною асоціацією, Лігою американців українського походження, Українсько-Американським соціальним клубом у Чикаго, Українською книгарнею «Сурма» в Нью-Йорку та ін. До Архипенка писали й українці з інших країн, для прикладу, представники Союзу українців Австралії та Українського інформативно-видавничого інституту в Аргентині. У листах обговорювали ті чи інші проекти, йому пропонували участь у виставках

¹ Прийма-Шмериковська Іванна (Прийма, у виданні «Наше життя» [31] подається як Шмериковська-Приймова), (1898–1982) — українська співачка, піаністка, художниця. Навчалася в студії О. Архипенка.

та заходах, висловлювали подяки та привітання від співвітчизників-емігрантів. Так, із листа від канадського тижневика «Новий шлях» дізнаємося, що за результатами читацького конкурсу, організованого виданням, Архипенко увійшов до десяти найпопулярніших українців «по цьому боці залізної заслони», разом із Володимиром Кубійовичем, Андрієм Мельником та Іваном Багряним [15].

Найчастіше Архипенко звертався до співвітчизників англійською мовою, до брата писав російською, інколи листувався й українською. Лист подяки до Виконавчого директора Комітету українців Канади Володимира Кохана від 14 листопада 1961 року, написаний скульптором від руки українською мовою, починається зі слів: «Високоповажний пане Кохан...» [16].

Тривала співпраця поєднувала Архипенка з Українським Народним Союзом та його друкованим органом — газетою «Свобода» — однією з найвпливовіших та найстаріших медіа вільного українського світу. На замовлення УНС у 1957 році скульптор створив ще одне погруддя Тараса Шевченка, четверте в його творчому доробку. Портрет Кобзаря анфас — з глибокою хвилею зморшок на чолі — скульптор виконав для Союзівки — відпочинкового маєтку УНС у Кергонсконі (штат Нью-Йорк). На церемонії відкриття монумента, яка збрала тисячі українців Нового світу, публіка віддала шану не лише Кобзареві, але й присутньому на урочистостях автору пам'ятника [5; 17].

У маєтку скульптора в Беарсвілі (поблизу Вудстока) часто гостював активний діяч УНС та багаторічний редактор «Свободи» Лука Мишуга, з яким Архипенко приятелював багато років. Саме Мишуга у 1934 році ініціював придбання діаспорою та передачу скульптури «Ма» до Національного музею у Львові та сприяв встановленню контактів скульптора з українською інституцією¹. Іванна Прийма-Шмериковська згадувала, як тяжко скульптор сприйняв звістку про смерть Мишуги [31]. На замовлення Українського Народного Союзу скульптор виконав пам'ятник на його могилу. На цвинтарі Евергрін у Гілсайді постав елегантний монумент-портал, складений із гранітних брил, із повітряною «порожиною» — розширенням у безкінечний простір.

Замовні пам'ятники чи скульптурні портрети диктували свої правила, які унеможливлювали вільний прояв творчої індивідуальності мистця. Але вони приносили дохід, і скульптор ставився до цієї роботи відповідально і ретельно. Серед його клієнтів був і успішний український підприємець, винахідник, засновник Українського

**ЗАМОВЛЯЙТЕ ПОГРУДДЯ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**
новий твір різьбара
Олександра АРХИПЕНКА

Погруддя можна набути в розмірах і ціні:
Домашній розмір з гіпсу 12" ----- \$ 60.00
Вільший розмір з гіпсу 20" ----- \$110.00
Той сам розмір 20" з штучного ка-
меня ----- \$150.00
Той сам розмір 20" з бронзу (ме-
талю) ----- \$525.00

Copyright
Усі погруддя з гіпсу помальовані під бронзу. В ціну
включено кошти опаккування. — Замовляти:

ARCHIPENKO ART SCHOOL
1947 Broadway, Tel.: Trafalger 3-3440 New York, N. Y.
Please send me a portrait of
TARAS SHEVCZENKO
by ARCHIPENKO

☐ 12" high in plaster -----	colored to -----	\$ 60.00
☐ 20" high in plaster -----	emitate bronze -----	\$110.00
☐ 20" high in artificial stone -----		\$150.00
☐ 20" high in bronze -----		\$525.00

Enclosed a check (money order) for Portrait and packing.
Address to me transportation collect.

Signet -----
Address -----

Іл. 6. Рекламне оголошення в газеті «Свобода»
за 4 березня 1953 року [10]

Інституту Америки Володимир Джус. Водночас представники ширших кіл діаспори також мали змогу прикрасити свою оселю бюстом Тараса Шевченка роботи Архипенка, які він виконував на продаж із гіпсу, штучного каменю чи бронзи².

У переліку колекціонерів творів скульптора, розміщеному у його книзі «П'ятдесят творчих років» [35], знаходимо ім'я відомого українського державного діяча та науковця Романа Смаль-Стоцького. Велику збірку творів майстра надбала родина архітектора та громадського діяча Августина Сумика. З Сумиками, а також із Володимиром Возняком скульптора поєднували не лише ділові, але й багаторічні приятельські стосунки. Скульпторка Ірина Букоємська, учениця Архипенка, згадувала, що єдиним джерелом доходів мистця в середині 1950-х років були «оплати учнів за школу, як також меценатські жести лікаря Володимира Возняка та деяких українців — представників різних професій, наприклад, братів Сумиків, які йому допомагали, купували його твори та жертвували на видання його книжки про мистецтво» [3, с. 49]. Як згадував Богдан Певний, Архипенко бував у домі Возняка, святкував Різдво в колі його родини [25]. Доволі близькі творчі та приятельські стосунки пов'язували Олександра Архипенка і зі Святославом Гординським, художником і мистецтвознавцем.

¹ Нині Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького. У каталозі-резоне подарований музею твір має назву «Ма. Медитація» та датований 1932 роком [32].

² Це третє погруддя Шевченка, створене Архипенком у 1953 році для широкого розповсюдження. Скульптор виставляв на продаж гіпсові варіанти твору за 60 чи 100 доларів США (залежно від розміру), зі штучного каменю — за 150, з бронзи — за 525 доларів США [10].

За спогадами Іванни Прийми-Шмериковської, серед своїх українських американських колег скульптор високо цінував і його художню творчість, а також мистецький доробок Якова Гніздовського та Михайла Мороза [31].

У робочих стосунках між Архипенком та різними українськими осередками час від часу виникали тертя. Переважно непорозуміння виникали у процесі обговорення організаційних чи фінансових питань, що поставали під час здійснення спільних проєктів. Так, написана скульптором книга «П'ятдесят творчих років» (1960) побачила світ коштом близького приятеля мистця, особистого лікаря та активного українського громадського діяча Володимира Возняка, але цьому передували тривалі зусилля видати її спільно з Українським Народним Союзом¹. У листах до Президента УНС Дмитра Галичина скульптор не приховував свого незадоволення процесом підготовки книги. Контракт на видання між скульптором та УНС, підписаний у 1956 році, за деякий час було розірвано. Архипенко був пригнічений перебігом подій навколо книги і в листі до брата висловлював намір відокремитися від української спільноти [38, с. 78]. За спогадами Святослава Гординського, через розбіжності в юридично-організаційних питаннях Комітет пам'ятника Шевченкові (КПШ) та Архипенко не дійшли згоди і щодо створення скульптором проєкту монумента Кобзарю у Вашингтоні [7]. Історія нестворення Архипенком пам'ятника Шевченкові у столиці США² багато років викликала емоційні суперечки в діаспорному середовищі та спричинила дискусію в пресі між учасниками процесу [7; 21; 23; 24; 25].

Водночас епізоди невдалої співпраці мистця з діаспорними осередками чергувалися з успішними проєктами, численними зустрічами та лекціями в колі громади, і намір про відокремлення від спільноти залишився лише на папері. Відзначимо, що міркування чи задуми, висловлені скульптором у приватних листах, часто не збігалися з його діями. Попри те, що ділові стосунки між скульптором та українськими інституціями не завжди склалися гармонійно, за висловом Френсіс Архипенко-Грей, удови художника, вони були «непереборними» [34, с. 155].

У своїх спогадах «My life with Alexander Archipenko» Френсіс Архипенко-Грей характеризувала стосунки скульптора з українською спільнотою переважно у критичному тоні — з роздратуванням, іронією або навіть сарказмом «у голосі». Водночас вона визнавала, що належність до української громади була

важливою для художника, а деякі події за участю скульптора та його співвітчизників Френсіс описувала як неформальні, майже родинні. Архипенко-Грей згадувала «два повні автомобілі» [34, с. 121] українських друзів скульптора з дітьми, які привезли з собою «польську ковбасу», мариновані гриби та горілку. Після гостин, за словами Френсіс, «Маруська³ прибрала стіл і склала все, що не з'їли, в холодильник, залишивши недоторканим чизкейк, який вона приготувала особисто для Олександра, загорнувши його в український рушничок, щоби мистець знайшов» [34, с. 123]. Про любов до національної кухні — борщу, голубців та куті — та частування скульптора українськими стравами згадувала також Іванна Прийма-Шмериковська. Вона розповідала: «Раз принесла я йому була ковбасу, яку перед Великодніми святами зробив мій брат. Під час лекції підходить до мене Архипенко і потихо питається: — Де ви дістали такої ковбаси? Ох, яка добра!» [31, с. 6].

В останні роки життя до Архипенка повернулася професійна і життєва удача. Скульптор одружився зі своєю ученицею Френсіс Грей, значно молодшою за нього. Він активно працював, мав насичений графік виставок у США та Європі, покращив фінансові справи. У 1962 році Архипенка обрали членом американського Національного інституту літератури і мистецтва (Department of Art, National Institute of Art and Letters), визнавши його видатні заслуги перед американською культурою.

У тому ж 1962 році відбулася і персональна виставка мистця у Вінніпезькій Художній галереї (Канада), яка ще раз засвідчила його належність до українства, а також виняткову повагу української діаспори до скульптора. Організаторами цієї виставки стали молоді канадійки українського походження (Товариство випускниць університету «Альфа Омега» / Alpha Omega Women's Alumnae) за безпосередньої участі Комітету українців Канади. Радіо «Свобода» повідомило, що «Вінніпег вітав відомого скульптора з почестями, що прислужують хіба державним достойникам. Зустрічати митця вийшли представники влади провінції і міста. Мер Вінніпегу, Степан Дзюба (канадець українського роду) відав до послуг митця і його дружини свою урядову автомашину і поліцейний ескорт на мотоциклах, що урочисто супроводив Олександра Архипенка, стримуючи рух інших автомобілів» [30, с. 1]. На відкритті виставки був присутній губернатор Манітоби Ерік Біллес (Erick French Willis), а Комітет українців Канади

¹ Упродовж 1950-х років Архипенко вів перемовини щодо видання своєї книги з кількома українськими інституціями — УВАН, Українським Народним Союзом та Українським Інститутом Америки [33].

² Пам'ятник Тарасові Шевченку постав у Вашингтоні в 1964 році після смерті Архипенка. Проєкт монумента виконав архітектор Лео Мол (Леонід Молодожанин).

³ Ідеться про Марію Сумик (1921–1991), дружину українського та американського архітектора, громадського діяча та колекціонера Августина Сумика (1914–2001).

влаштував урочисте прийняття подружній парі. Під час перебування у Вінніпегу Архипенко прочитав доповідь «Творчість» перед повним залом слухачів [30].

Архипенко не раз наголошував, що народився українцем, але полемізував на тему національного чи навіть заперечував прояви національного у власній творчості. Як художник авангардного спрямування він тяжів до універсальності змісту та унікав зображальності, прагнув пізнати й виявити загальнолюдську сутність явищ чи створити власну реальність, шукав оригінальної форми. Утім, думки, висловлені скульптором у зрілі роки, засвідчують певну еволюцію його поглядів щодо ролі національного в мистецтві і, зокрема, у власній творчості. Він підкреслював, що вважає необхідним «схопити і зібрати найкраще з духовности інших народів», але водночас «зберігати нашу власну, українську духовість, бо тільки вона може бути для нас головним джерелом творчости» [18, с. 1]. У своїй праці «П'ятдесят творчих років» скульптор вказував на національне як один із чинників формування стилю [35, с. 38]. У зверненні «До моїх земляків» [19] визначав культуру як «національну силу», а у здобутках національних геніїв вбачав присутність душі українців. Скульптор апелював до поняття «духу» і «метафізичної української сили», яку вважав невичерпною інспірацією на шляху еміграції. За його словами, «ці сили, що їх я використовую в своїй творчості, я черпаю з тої української духовности, що має своє джерело в українській землі, в українській історії і традиції» [18, с. 1].

Олександр Архипенко прожив у США 40 років. У 1927 році він отримав патент на оригінальний винахід «Архипентуру» — «Прилад для виставляння змінних картин і метод для декорування змінної виставки». У 1929 році став громадянином країни. Мистець мешкав у Нью-Йорку та в Беарсвіллі¹, деякий час — у Лос-Анджелесі та Чикаго. На американському континенті Архипенко пережив і злети, і важкі часи, проте за будь-яких обставин невтомно працював. У каталозі-резоне Фундації Архипенка [32] наразі вміщено понад 200 скульптур (без урахування варіантів), які художник створив за період життя у США. І в зрілому віці він активно експериментував із матеріалами та формою. На відміну від більшості колег-емігрантів Архипенко був глибоко інтегрований в місцеве мистецьке середовище та арт-ринок, співпрацював із провідними американськими галереями, музеями, інституціями, діячами американської культури. Скульптор викладав у різних університетах на континенті, відкрив кілька власних шкіл. Водночас він завжди рухався кількома траєкторіями — американською, європейською та українською.

«Україна в собі» чи «Україна з собою» — ця символічна субстанція — об'єднувала мистця з мільйонами

співвітчизників, розкиданими по світу. Вони легко «впізнавали» один одного при зустрічі на перехрестях життєвих доріг, відчуваючи співпричетність. Велелюдна українська спільнота прийшла 28 лютого 1964 року і до Похоронного дому Кемпбел у Нью-Йорку, щоби попрощатися з Олександром Архипенком. Не кожен знав скульптора особисто, але всі відчували «метафізичний» зв'язок із мистцем і прагнули віддати йому шану. «Свобода» повідомила, що на жалобній церемонії були присутні понад 200 осіб, переважно це були представники української громади [4, с. 1]. Відправу відслужив настоятель Нью-Йоркського Катедрального православного собору св. Володимира Великого Лев Весоловський, а відспівував покійного колектив «Думка» під орудою диригента Івана Задорожного [4]. Френсіс Архипенко-Грей також згадувала, що «почасти похорон було спроектовано українською спільнотою, яка організувала український хор» [34, с. 189]. Співвітчизники проводжали Архипенка багатоголосим українським співом.

Висновки. Дослідження виокремлює досвід культурницької взаємодії видатного скульптора Олександра Архипенка з українською спільнотою в США, виявляє взаємовплив спільноти та мистця.

Олександр Архипенко усвідомлював себе українцем і мав активні взаємини зі співвітчизниками та національними інституціями в США — ділові, творчі, особисті. Він був членом провідних культурних українських інституцій у США, долучався до культурних практик та громадських заходів, виступав у медіа, виконував творчі замовлення для діаспори, підтримував благодійні акції, листувався з широким колом організацій тощо. Участь в українському культурному процесі була значущою як для Архипенка, так і для національної спільноти, які взаємно впливали одне на одного.

Етнокультурна ідентичність мистця, ототожнення себе з українською громадою, емоційний зв'язок зі співвітчизниками поступово поглиблювалися. Цьому сприяли ініціативи й зусилля української діаспори в США та інших країнах світу, зокрема в Канаді, спрямовані на зміцнення співпраці із мистцем, укорінення його в українському культурному середовищі. Залучаючи всесвітньо відомого художника до своєї діяльності, українська діаспора примножувала свій соціокультурний капітал — ставала більш видимою, привертала увагу світових медіа та громадськості до долі бездержавної нації, підіймала професійну планку.

У США мистець взаємодіяв із кількома поколіннями українців — представниками першої, другої і третьої хвиль еміграції. Він близько приятелював і співпрацював зі співвітчизниками, які емігрували з різних держав і мали відмінні життєві досвіди. Художник не прагнув лідерства, але ділився своїм баченням розвитку

¹ У 1929 році мистець придбав ділянку землі у штаті Нью-Йорк, у Беарсвіллі, поблизу Вудстоку, де збудував школу, майстерню та будинок [32].

українського мистецтва. Для Архипенка українці стали й фінансовим опертям. Згідно з національною традицією взаємодопомоги — «свій до свого по своє» — співвітчизники матеріально підтримували скульптора, коли той цього особливо потребував, колекціонували та замовляли його роботи. Попри тертя в ділових взаєминах, взаємодія мистця з діаспорою не лише не припинялася, але з часом ставала різноманітнішою.

Як творець скульптор реалізувався у світовому культурному контексті, вплинувши на розвиток мистецтва ХХ століття. Процес стильових шукань мистця

відбувався, передовсім, у площині індивідуального і вселюдського. Водночас його погляди щодо ролі національного в мистецтві еволюціонували. У зрілий період, у коли української громади і, ймовірно, під її впливом мистець підкреслював важливість джерел та «української сили», які надавали імпульс його творчості. Україна залишалася для нього «метафізичним» домом, «змурованим» із пам'яті про батьківщину, культурного коріння та взаємодії з національною спільнотою.

Порушена в статті проблематика потребує подальшого дослідження.

Література

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Київ: Критика. 2001. 271 с.
2. Архів СУА (Союзу українців Америки), США. Колекція «СУА. Поширення інформації про Голодомор у США, 1933–2000 рр.».
3. Букоємська І. Навчаючись у Архипенка... // Сучасність. 1987. № 5. С. 48–53.
4. Велика українська громада в Нью-Йорку супроводила в останню дорогу Сл. П. Олександра Архипенка // Свобода. 1964. 3 березня. С. 1
5. Відкриття пам'ятника Тараса Шевченка — найбільш величавий здвиг в історії американських українців // Свобода. 1957. 18 червня. С. 1, 3.
6. Гординський С. Олександр Архипенко та його місце в українському мистецтві // Сучасність. 1987. № 5. С. 28–47.
7. Гординський С. Чому Архипенко не створив пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні? // Сучасність. 1988. № 3. С. 49–53.
8. Дейчаківська Н. Архипенко — творець нової епохи в скульптурі // Нове життя. 1987. № 5. С. 15–19.
9. Для Ол. Архипенка «немає більшого щастя, як почути пісню рідного краю» // Свобода. 1957. 28 травня. С. 1.
10. Замовляйте погруддя Тараса Шевченка. Рекламне оголошення // Свобода. 1953. 4 березня. С. 3
11. Климчак М. Маловідомі сторінки з життя Олександра Архипенка. URL: <https://bit.ly/4dOwDtP> (дата звернення: 09.07.2024).
12. Климчак М. Україна на виставці «Століття прогресу». Чикаго, 1933 р. URL: <https://bit.ly/3X873KJ> (дата звернення: 09.07.2024).
13. Лешко Я. Олександр Архипенко. Візія і тяглість // Каталог виставки «Олександр Архипенко. Візія і тяглість». Нью-Йорк: Український музей, Родовід. 2006. С. 23–146.
14. Лист Олександра Архипенка до Олександра Архимовича від 27.11.1962 // УВАН (Архів Української вільної академії наук США), США. Ф. Персоналія. Архипенко Олександр. Машинопис із підписом автора. 1 арк.
15. Лист до Олександра Архипенка з редакції тижневика «Новий шлях» від 12.10.1961 // Архів Американського мистецтва, Смітсонівський інститут, США. Архів Олександра Архипенка, 1904–1986, розділ 1930–1964, Листування. Коробка 5, тека 24. Машинопис із підписом редактора. 1 арк.
16. Лист Олександра Архипенка до Володимира Кохана від 14.11.1961 // Архів Американського мистецтва, Смітсонівський інститут, США. Архів Олександра Архипенка, 1904–1986, розділ 1930–1964, Листування. Коробка 4, тека 33. Рукопис із підписом автора. 1 арк.
17. Малоюца А. Портрети Шевченка в творчості Архипенка // Наш Шевченко. Збірник-Альманах у сторіччя смерті Поета. Джерзі Сіті-Нью-Йорк: Свобода. 1961. С. 126–130.
18. О. Архипенко підкреслює творчу силу української духовності // Свобода. 1953. 23 грудня. С. 1.
19. Олександр Архипенко. До моїх земляків // Свобода. 1953. 4 березня. С. 3.
20. Ол. Архипенко пропонує створити Українське Т-во контактів з американцями // Свобода. 1957. 18 червня. С. 3.
21. Осадца А. Чому Архипенко не створив пам'ятника Шевченкові в Вашингтоні? // Сучасність. 1988. № 10. С. 63–65.
22. О. Р. Олександр Архипенко // Свобода. 1923. 26 жовтня. С. 2.
23. Падох Я. Чому Архипенко не створив пам'ятника Шевченкові в Вашингтоні? // Сучасність. 1988. № 3. С. 64–73.
24. Пашук А. Чому Архипенко не створив пам'ятника Шевченкові в Вашингтоні? // Сучасність. 1988. № 9. С. 50–54.
25. Певний Б. Архипенкове коріння // Сучасність. 1992. № 9. С. 127–140.
26. Певний Б. Селективним оком // Сучасність. 1986. № 11. С. 46–61.
27. Попович В. Олександр Архипенко // Сучасність. 1991. № 11. С. 59–73.
28. Приїзд відомого українського артиста до злучених держав // Свобода. 1923. 19 жовтня. С. 1.
29. Сварник Г. Листи Олександра Архипенка до брата Євгена Архипенка в Національній бібліотеці у Варшаві. URL: <https://bit.ly/46U7YUQ> (дата звернення: 01.07.2024).
30. Свій І. Виставка творів Олександра Архипенка в Вінніпезі. Стенограма програми на радіо «Свобода» від 08.04.1962 р. // УВАН (Архів Української вільної академії наук США), США. Ф. Персоналія. Олександр Архипенко. Машинопис. Арк. 1–3.
31. Шмериковська-Приймova І. Зустрічі з майстром // Наше життя. 1965. № 3. С. 4–5.
32. Alexander Archipenko. URL: <https://archipenko.org/foundation> (дата звернення: 01.07.2024).
33. Alexander Archipenko papers, 1904–1986. Archives of American Art, Smithsonian Institution, USA.
34. Archipenko Gray F. My Life with Alexander Archipenko. 2014. Munich: Hirmer. 206 p.
35. Archipenko A. Fifty creative years. 1908–1958. New York: Alexander Archipenko, Tekhne, 1960. 356 p.
36. The UCLA Library. Los Angeles Times Photographic collection. URL: <https://digital.library.ucla.edu/catalog> (дата звернення: 01.07.2024).
37. Kuh K. Foreword. Alexander Archipenko. A memorial exhibition 1967–1969. The Uglu Art Galleries, 1967. P. 7–8.

38. Susak V. *The Archipenko Brothers: Discussions about National art // State Construction and Art in East Central Europe, 1918–2018*, ed. by Agnieszka Chmielewska, Irena Kossowska, Marcin Lachowski. New York: Routledge. 2023. P. 74–83.

References

- Alexander Archipenko Foundation* (n. d.). Retrieved from <https://archipenko.org/foundation.html>
- Alexander Archipenko papers, 1904–1986. Archives of American Art, Smithsonian Institution, USA.
- Anderson, B. (2001). *Uiaivleni spilnoty* [Imagined communities]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Archipenko Gray, F. (2014). *My Life with Alexander Archipenko*. Munich: Hirmer.
- Archipenko, A. (1960). *Fifty creative years. 1908–1958*. New York: Alexander Archipenko; Tekhne.
- Arkhiv SUA (Soiuz ukrainok Ameryky), SShA. Kolektsiia: “SUA. Poshyrennia informatsii pro Holodomor u SShA, 1933–2000 rr” (Archive of UNWLA, USA. Collection: “Dissemination of Information about the Holodomor in the United States, 1933–2000”).
- Arkhyenko, O. (1953, March 4). Do moikh zemliakiv. [Oleksandr Arkhyenko. To my countrymen]. *Svoboda*, 3 [in Ukrainian].
- Bukoiemska, I. (1987). Navchaiuchys u Arkhyenka [Learning from Arkhyenko]. *Suchasnist*, 5, 48–53 [in Ukrainian].
- Deichakivska, N. (1987). Arkhyenko—tvorets novoi epokhy v skulpturi [Arkhyenko, a creator of a new era in sculpture]. *Nashe zhyttia*, 5, 15–19 [in Ukrainian].
- Dlia Ol. Arkhyenka “nemaie bilshoho shchastia, yak pochuty pisniu ridnoho kraiu” (1957, May 28). [For Ol. Arkhyenko, “there is no greater happiness than to hear the song of native land”]. *Svoboda*, 1 [in Ukrainian].
- Hordynsky, S. (1987). Oleksander Arkhyenko ta yoho mistse v ukrainskomu mystetstvi [Oleksandr Arkhyenko and his place in Ukrainian art]. *Suchasnist*, 5, 28–47 [in Ukrainian].
- Hordynsky, S. (1988). Chomu Arkhyenko ne stvoriv pamiatnyka Shevchenkovi u Vashinhтони? [Why did not Arkhyenko create a monument to Shevchenko in Washington?]. *Suchasnist*, 3, 49–53 [in Ukrainian].
- Klimchak, M. (2018, April 11). Malovidomi storinky z zhyttia Oleksandra Arkhyenka [Little-known pages from the life of Oleksandr Arkhyenko]. *The Ukrainian National Museum of Chicago*. Retrieved from: <https://bit.ly/4dOwDtP> [in Ukrainian].
- Klimchak, M. (2020, July 23). Ukraina na vystavtsi “Stolittia prohresu”. Chykhaho, 1933 r. [Ukraine at the Century of Progress exhibition. Chicago, 1933]. *My Ukrainian America*. Retrieved from: <https://bit.ly/3X873KJ> [in Ukrainian].
- Kuh, K. (1967). Foreword. In *Alexander Archipenko. A memorial exhibition 1967–1969* (pp. 7–8). [Los Angeles, California]: The Uglia Art Galleries.
- Leshko, J. (2006). Oleksander Arkhyenko. Vizii i tiahlist. In *Kataloh vystavky “Oleksander Arkhyenko. Vizii i tiahlist”* [Alexander Archipenko, Vision and continuity, Catalog of the exhibition “Vision and continuity”] (pp. 23–146). New York: The Ukrainian museum; Rodovid [in Ukrainian and English].
- Lyst do Oleksandra Arkhyenka z redaktsii tyzhnevnyka “Novy shliakh” vid 12.10.1961. [Letter to Oleksandr Arkhyenko from The New Pathway Ukrainian Weekly of 12.10.1961]. Archives of American Art, Smithsonian Institution, USA. Alexander Archipenko papers, 1904–1986, bulk 1930–1964, Cofrespondence. Box 5, Folder 24. Mashynopys iz pidpysom redaktora (Typescript with the editor’s signature), (p. 1) [in Ukrainian].
- Lyst Oleksandra Arkhyenka do Oleksandra Arkhyemovycha vid 27.11.1962. [Letter from Oleksandr Arkhyenko to Oleksandr Arkhyemovych of 27.11.1962]. Arkhiv Ukrainkoi vilnoi akademii nauk SShA, UVAN. (Archive of the Ukrainian academy of arts and sciences in the U.S., USA). F.: Personalii, Arkhyenko Oleksandr. Mashynopys iz pidpysom avtora (Typescript with the author’s signature), (p. 1) [in Ukrainian].
- Lyst Oleksandra Arkhyenka do Volodymyra Kokhana vid 14.11.1961. [Letter from Oleksandr Arkhyenko to Volodymyr Kokhan of 14.11.1961]. Archives of American Art, Smithsonian Institution, USA. Alexander Archipenko papers, 1904–1986, bulk 1930–1964, Cofrespondence. Box 4, Folder 33. Rukopys iz pidpysom avtora (Manuscript with the author’s signature), (p. 1) [in Ukrainian].
- Malutsa, A. (1961). Portrety Shevchenka v tvorchosti Arkhyenka [Portraits of Shevchenko in the work of Arkhyenko]. In *Nash Shevchenko: Zbirnyk-Almanakh u storichchia smerty*

- Poeta* (pp. 126–130). Jersey City; New York: Svoboda Press [in Ukrainian].
- O. Arkhpenko pidkreliuie tvorchu syly ukrainskoi dukhovosty (1953, December 23). [O. Arkhpenko emphasizes the creative power of the Ukrainian spirit]. *Svoboda*, 1 [in Ukrainian].
- O. R. (1923, October 26). Oleksandr Arkhpenko [Oleksandr Archypenko]. *Svoboda*, 2 [in Ukrainian].
- OI. Arkhpenko proponuie stvoryty Ukrainske T-vo kontaktiv z amerykantsiamy (1957, June 18). [OI. Archypenko proposes to create a Ukrainian Society for Contacts with Americans]. *Svoboda*, 3 [in Ukrainian].
- Osadtsa, A. (1988). Chomu Arkhpenko ne stvoryv pamiatnyka Shevchenkovi u Vashinhтони? [Why did not Archipenko create a monument to Shevchenko in Washington?] *Suchasnist*, 10, 63–65 [in Ukrainian].
- Padokh, I. (1988). Chomu Arkhpenko ne stvoryv pamiatnyka Shevchenkovi u Vashinhтони? [Why did not Archipenko create a monument to Shevchenko in Washington?] *Suchasnist*, 3, 64–73 [in Ukrainian].
- Pashchuk, A. (1988). Chomu Arkhpenko ne stvoryv pamiatnyka Shevchenkovi u Vashinhтони? [Why did not Archipenko create a monument to Shevchenko in Washington?] *Suchasnist*, 9, 50–54 [in Ukrainian].
- Pevnyi, B. (1986). Selektivnym okom [With a selective eye]. *Suchasnist*, 11, 46–61 [in Ukrainian].
- Pevnyi, B. (1992). Arkhpenkove korinnia [Archypenko's roots]. *Suchasnist*, 9, 127–140 [in Ukrainian].
- Popovych, V. (1991). Oleksander Arkhpenko [Oleksandr Archypenko]. *Suchasnist*, 11, 59–73 [in Ukrainian].
- Pryyzd vidomoho ukrainskoho artysta do zluchenykh derzhav (1923, October 29). [The arrival of a famous Ukrainian artist to the United States]. *Svoboda*, 1 [in Ukrainian].
- Shmerykovska-Pryimova, I. (1965). Zustrichi z maistrom. [Meetings with the master]. *Nashe zhyttia*, 3, 4–5 [in Ukrainian].
- Susak, V. (2023). The Archipenko Brothers: Discussions about National art. In Chmielewska, A., Kossowska, I. & Lachowski, M. (Eds.). *State Construction and Art in East Central Europe, 1918–2018* (pp. 74–83). New York: Routledge.
- Svarnyk, H. (n. d.). Lysty Oleksandra Arkhpenka do brata Yevheny Arkhpenka v Natsionalnii bibliotetsi u Varshavi. [Letters of Oleksandr Archypenko to his brother Yevhen Archypenko in the National Library in Warsaw]. Retrieved from: <https://bit.ly/46U7YQ> [in Ukrainian].
- Svii, I. Vystavka tvoriv Oleksandra Arkhpenka v Vinnipezi. Stenohrama prohramy na radio "Svoboda" vid 08.04.1962 r. [Exhibition of Oleksandr Archipenko in Winnipeg. Transcript of the program on Liberty Radio from 08.04.1962]. Arkhiv Ukrainskoi vilnoi akademii nauk SSHa, UVAN, SSHa (Archive of the Ukrainian academy of arts and sciences in the U.S., USA). F. Personalii. Arkhpenko Oleksandr. Mashynopys (typescript), (pp. 1–3) [in Ukrainian].
- The UCLA Library. Los Angeles Times Photographic collection* (n. d.). Retrieved from <https://digital.library.ucla.edu/catalog>
- Velyka ukrainska hromada v Niu Yorku suprovodyla v ostanniu dorohu Sl. P. Oleksandra Arkhpenka (1964, March 3). [A large Ukrainian community in New York accompanied the last journey of Oleksandr Arkhpenko to his final resting place]. *Svoboda*, 1 [in Ukrainian].
- Vidkryttia pamiatnyka Tarasa Shevchenka—naibilsh velychavyi zdvyh v istorii amerykanskykh ukrainsiv (1957, June 18). [The opening of Taras Shevchenko monument is the most significant progress in the history of Ukrainian Americans]. *Svoboda*, 1, 3 [in Ukrainian].
- Zamovliaite pohruddia Tarasa Shevchenka. Reklamne oholoshennia (1953, March 3). [Order a bust of Taras Shevchenko. Advertisement]. *Svoboda*, 3 [in Ukrainian].

Pidsukha O.

Oleksandr Arkhpenko and the Ukrainian Community in the United States: Vectors of Cultural Interaction

Abstract. The paper analyses cultural activities of world-famous Ukrainian and American sculptor Oleksandr Arkhpenko in Ukrainian community in the United States. It focuses on the interaction of the artist with the Ukrainian community after World War II and before his death in 1964. The cultural and artistic events in the United States and Canada with the participation of the sculptor and Ukrainian diaspora are considered. The main Ukrainian institutions and figures of national diaspora with whom

Oleksandr Arkhynenko collaborated in the United States are identified. The sculptor's works on Ukrainian themes are highlighted. Little-known publications in Ukrainian media in the USA about the artist are identified.

The aim of the work is to trace the main directions of interaction between Oleksandr Arkhynenko and the Ukrainian diaspora in the United States and to determine the place of the sculptor in artistic community. The issue of the artist's activity in the Ukrainian environment outside of his homeland is actualized in a context of a new wave of mass emigration from Ukraine. The analyzed issue is also gaining importance to reinterpretate the heritage of artists who emigrated from the Russian Empire.

The paper introduces archival and little-known materials into scientific circulation; systematizes and summarizes the experience of Oleksandr Arkhynenko's cooperation with the Ukrainian community in the United States; highlights the main artistic events and some publications on the topic; reveals the ideas put forward by the world-famous sculptor in the circle of Ukrainians. It is stated that Arkhynenko and the Ukrainian diaspora in the USA mutually influenced each other. The artist participated extensively in the activities of the Ukrainian community in the United States, which became an important life and professional support for him, as well as a basis for preserving and strengthening national identity. At the same time, the Ukrainian diaspora made efforts to involve an internationally recognized compatriot in the implementation of the community's cultural strategies.

Keywords: Ukrainian diaspora, Ukrainian artists in the USA, Oleksandr Arkhynenko's activities, national identification, culture.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2024